

Buchbesprechungen

Ralf Grüttemeier / Jan Oosterholt (red.): Een of twee Nederlandse literaturen? Contacten tussen de Nederlandse en Vlaamse literatuur sinds 1830. Leuven: Peeters 2008. 321 blz. € 35,00

Met deze bundel presenteren Grüttemeier en Oosterholt een spannend verslag van de lezingen die in 2006 ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de vakgroep Nederlands in Oldenburg werden gehouden. Spannend is de uitvoerige verzameling van kwalitatief hoogstaande bijdragen in *Een of twee Nederlandse literaturen?* niet alleen door de schat aan informatie die de lezer in de verschillende bijdragen geboden krijgt. Vooral het feit dat in en met deze bundel het thema van de, om het met de woorden van de redacteurs te zeggen, vermeende of feitelijke eenheid van de Nederlandse literatuur, eindelijk ook eens in het buitenland en door buitenlandse neerlandici ter discussie wordt gesteld, maakt het boek bijzonder interessant. Als docenten Nederlandse taal en cultuur, als deelnemers aan – ik noem het nu maar even ‘de cultuur uit de Lage Landen’ – zien wij ons voortdurend geconfronteerd met de vraag hoe we de literatuur uit Nederland en Vlaanderen willen onderwijzen (en eventueel ook propageren): als één literatuur, als twee verschillende literaturen, als een eenheid in verschil of toch eerder als een multi-cultuur.

Wat het hoe betreft, worden in deze bundel duidelijke keuzes gemaakt. Door het probleem zowel vanuit een literair-historisch als een institutioneel perspectief te benaderen, wil men de nodige afstand winnen ten opzichte van normatieve en normerende cultuurpolitiek en een naar mogelijkheid zowel in synchroon als ook in diachroon opzicht meer gedifferentieerd zicht krijgen op de relatie tussen Noord en Zuid op het gebied van de letteren. Breedte en detail gaan daarbij hand in hand. In het eerste luik van het boek worden we geconfronteerd met een uitvoerige discussie over de ontwikkelingen in de relatie tussen Vlaanderen en Nederland in de laatste twee eeuwen (Willem van den Berg, Piet Couttenier, Hugo Brems), in het laatste luik volgen een aantal verhelderende institutionele analyses over het Vlaamse literaire veld in de periode 1900-1914 (Hans Vandevoorde en Christophe Verbruggen), tijdens het interbellum (Joris Janssens) en tijdens de laatste decennia van de vorige eeuw (Ben van Humbeeck en Floor van Renssen, Ralf Grüttemeier, Marc Verboord en Susanne Janssen). In het middenluik wordt een reeks *case-studies* gepresenteerd waarin min of meer exemplarisch de polemiek rond, de bemiddeling tussen en de concrete samenwerking van Nederland en Vlaanderen op literair vlak worden geanalyseerd. Uitgangspunt voor deze analyses zijn zowel auteurs respectievelijk bemiddelaars (F.A. Snellaert en J.A. Alberdink Thijm (Maria-Theresia Leuker), Jan Greshoff en Maurice Roelants (Koen Rymenants) en Pierre Hubert Dubois (Lut Missinne)), als ook uitgevers (C.A. Mees en De Sikkel (Lisa Kuitert)) en tijdschriften (*Gard Sivik* (Anja de Feijter), *Randstad* (Klaus Beekman)).

Een of twee Nederlandse literaturen? biedt ook stof voor discussie. Zoals in het voorwoord van dit boek staat vermeld, is men het er blijkbaar over eens dat op de vraag “Een of twee Nederlandse literaturen?” geen eenduidig antwoord mogelijk is, noch in synchroon noch in diachroon opzicht. Maar ligt dat niet een beetje voor de hand? Was niet vanaf het begin duidelijk dat het om de dynamiek tussen enerzijds assimilatie en anderzijds integratie ging, dat het zowel om “geven en nemen” zou gaan, om het met de woorden van Alberdink Thijm te zeggen, als ook om de overtuiging dat er “geen beginnen aan” (Van Deyssel) was? Al in de eerste bijdrage in *Een of twee*

Nederlandse literaturen? stellen Willem van den Berg en Piet Couttenier vast dat de sporen van de toenadering tussen de literaturen in Noord en Zuid even talrijk waren als de momenten van afstoting en contrast, dat men, hoewel men af en toe “met zwier” de hoed voor elkaar heeft afgenomen, uiteindelijk toch steeds weer heeft besloten om hem weer terug op het eigen hoofd te zetten, “Tot op de dag van vandaag” (17). Gelukkig ligt het belang van dit boek niet alleen in dergelijke open deuren. *Een of twee Nederlandse literaturen?* maakt in eerste instantie duidelijk dat het contact tussen Noord en Zuid veel gezichten heeft en dat met al deze gezichten rekening moet worden gehouden. Precies dit is het onderwerp van de theoretisch-methodische beschouwingen van Gillis Dorleijn en Dirk de Geest. In hun bijdrage stellen ze onder andere de volgende vragen: Welke rol speelt de vertaalde literatuur in het Nederlandse en Vlaamse literaire veld? Moeten we niet eerder over literatuur in Vlaanderen en in Nederland praten in de plaats van over Nederlandse en Vlaamse of Nederlandstalige literatuur? Moeten we bij de analyse van de relatie tussen de literaturen in Nederland en Vlaanderen niet ook meer aandacht hebben voor de manier waarop men omgaat met het respectievelijke literaire erfgoed? Zien we niet over het hoofd dat de interacties die we tussen Nederland en Vlaanderen kunnen vaststellen bijna altijd interacties op micro-niveau zijn? Kunnen we vanuit deze specifieke constellaties, door het beschrijven van dergelijke kleine netwerken wel gedegen uitspraken doen over het macroniveau? En om nog een vraag te vermelden: houden we wel voldoende rekening met het feit dat de literatuur in Nederland en Vlaanderen niet los kan worden gezien van de literaturen buiten de grenzen van het Nederlandse taalgebied? Welke rol spelen vertalingen van Nederlandse literatuur in deze context? Op een aantal van deze vragen blijft het boek het antwoord schuldig. Maar desondanks is *Een of twee Nederlandse literaturen?* meer dan een goede voortzetting van de discussie uit *Nederlandse Letterkunde* uit 1999. Er worden de juiste vragen gesteld en wel precies deze die aanleiding kunnen zijn tot verder, misschien zelfs werkelijk vernieuwend onderzoek op dit terrein. Aan de andere kant biedt het boek in verschillende gevallen goede aanzetten voor een antwoord. Jan Oosterholt houdt terecht een pleidooi voor een onderzoek naar de relatie tussen de literaturen in Vlaanderen en in Nederland vanuit een meer comparatistisch (d.w.z. breder, Europees) perspectief. Of dat dan impliceert dat de literaturen van Noord en Zuid (ook al stelt hij dit maar voor de periode van 1830-1880) als “praktisch onafhankelijk van elkaar functionerende velden” (44) kunnen of moeten worden beschouwd, ligt niet zo meteen voor de hand. Maar dat doet niets af aan de zin van zijn pleidooi. Het feit dat er geen monoculturen bestaan, kan niet zonder gevolgen blijven voor het literatuurwetenschappelijk onderzoek. Een ander ‘antwoord’ komt van Rainer Gröbel. Hij toont dat ook de receptie van buitenlandse literaturen gebruikt kan worden als analytisch middel om de literaire eenheid met andere literaturen en de relatie tussen de literaturen in Vlaanderen en Nederland nader te bepalen. De omgekeerde vraag, en wel de vraag naar de rol van de Nederlandstalige literatuur in vertaling blijft open. Hoewel er misschien een mooie aanleiding was geweest om dit thema op te nemen. In de bijdrage van Willem van den Bergh en Piet Couttenier wordt namelijk de wat moeizame doorbraak van Conscience in Nederland beschreven en gesuggereerd dat deze nauw samenhang met de publicatie van de Nederlandsgezinde roman *Batavia*, die in 1858 werd gepubliceerd. Mogelijk is er ook een andere verklaring. Conscience had rond die tijd al lang een naam in het buitenland. De eerste vertaling van zijn werk in het Duitse taalgebied verscheen al in 1846. De Duitse vertalingen van Conscience waren de basis voor zijn succes in andere Europese landen, misschien ook voor de doorbraak in Nederland? Ging het met Conscience zoals met Nooteboom?

Kreeg hij pas erkenning nadat of omdat hij in het buitenland werd erkend? Deze en andere vragen moeten zeker nog worden gesteld. Misschien moet, en wat dat betreft sluit ik me graag aan bij Dorleijn en De Geest, de vraag naar de relatie tussen de literaturen in Nederland en Vlaanderen gewoon anders worden gesteld: hoe verandert de literatuur in Nederland door het contact met Vlaanderen? Of nog anders: kan dit contact in termen van assimilatie en integratie worden beschreven? Veronderstellen beide begrippen niet bestaande monoculturen? Is het niet eerder zo dat Nederlandse literatuur zich pas als Nederlandse herkent in de ontmoeting met andere literaturen, in het bijzonder met die uit Vlaanderen (en omgekeerd natuurlijk)? En hoe moet dit dan bespreekbaar worden gemaakt? Er is dus nog veel werk aan de winkel en het terrein dat moet worden onderzocht zit vol valkuilen. Ook dat blijkt uit dit boek. Ondanks de voornemens en de zelfkritische noten bij de diagnostische waarde van het institutionele onderzoek blijft een aantal schijnbare vanzelfsprekendheden in dit boek verregaand overeind. Dit geldt in het bijzonder voor de hiërarchie tussen Noord en Zuid. Deze norm zit al in de titel van het boek *Een of twee Nederlandse literaturen? Contacten tussen de Nederlandse en Vlaamse literatuur sinds 1830*. Natuurlijk moet men voor een volgorde kiezen, hier blijkbaar voor de alfabetische. Maar toch. Meestal blijft de volgorde in *Een of twee Nederlandse literaturen?* eerst Nederland dan Vlaanderen, eerst Noord dan Zuid. Op de een of andere manier lijkt het dus geen toeval dat men uiteindelijk meent te mogen besluiten dat het om één literair veld gaat met een door Nederland in het algemeen en Amsterdam in het bijzonder gedomineerd Vlaams subveld. Het laatste woord hierover lijkt me nog niet gezegd.

Wenen

Herbert Van Uffelen

André Jolles: Eenvoudige vormen. Legende, sage, mythe, raadsel, spreuk, casus, memorabile, sprookje, grap. Uit het Duits vertaald en toegelicht door Walter Thys. Delft: Eburon 2009. €24,50

André Jolles was van 1918 tot 1945 hoogleraar Nederlands aan de Universiteit van Leipzig. Jolles, die in 1874 in Den Helder geboren was, woonde tot ongeveer zijn vijftiëntwintigste levensjaar in Nederland. Na een verblijf van enkele jaren in Italië vestigde hij zich in Duitsland, waar hij achtereenvolgens in Freiburg i.B., Berlijn, Hamburg en – vanaf 1919 – in Leipzig woonde. Jolles studeerde archeologie en kunstgeschiedenis, maar heeft zich in zijn wetenschappelijke carrière op de uiteenlopendste terreinen – van volkskunde tot theaterwetenschap, van literatuurtheorie tot geneeskunst – bekwaamd. Na een veelbewogen leven, waarin hij politiek gezien meer dan eens discussieerbare standpunten heeft ingenomen, stierf hij in 1946, mogelijk door zelfmoord. Jolles had tijdens de Eerste Wereldoorlog de Duitse nationaliteit aangenomen om als vrijwilliger in het Duitse leger dienst te kunnen nemen. Hij streed als ‘Gasoffizier’ enige tijd aan het Duitse front in Frankrijk, maar wordt in 1916 tot gewoon hoogleraar in de archeologie en de kunstgeschiedenis benoemd aan de Vlaamse Hoogeschool te Gent, die door de Duitse bezetter in het leven geroepen was. Kort voor het einde van de oorlog krijgt hij dan de leerstoel Nederlands in Leipzig aangeboden, waar hij in 1920 verneemt dat hij in absentia door de Belgische overheid tot vijftien jaar dwangarbeid is veroordeeld vanwege zijn werkzaamheden aan de Vlaamse Hoogeschool. Op 1 mei 1933, kort na de machtsovername van Hitler, wordt Jolles lid van de NSDAP, in 1937 volgt nog het lidmaatschap van de SD, de geheime dienst van de SS. Ook na zijn emeritaat in 1941 blijft hij college geven en daarnaast werkt hij in opdracht

van de nationaal-socialistische machthebbers aan een – verloren gegaan – boek over de vrijmetselarij. Na de Tweede Wereldoorlog verhindert alleen zijn leeftijd dat hij door de geallieerden gevangen gezet wordt: “Is still a nazi – too old (71 years) to be arrested”, heet het in Amerikaanse archiefstukken.

We zijn over het leven van André Jolles tot in detail geïnformeerd door het werk van Walter Thys, wiens onderzoek naar de Leipziger hoogleraar in het jaar 2000 culmineerde in een omvangrijke bronnenuitgave onder de titel *André Jolles (1874-1946). “Gebildeter Vagant.” Brieven en documenten*. Men krijgt in deze publicatie niet alleen een goede indruk van Jolles als ‘persona politica’, maar onder meer ook door een uitputtende persoonsbibliografie – die meer dan 300 (!) nummers telt – valt het volle licht eveneens op zijn wetenschappelijke werkzaamheden. Jolles’ invloedrijkste werk is ongetwijfeld het boek *Einfache Formen* (1930) geweest. Het behandelt een negental in principe orale tekstvormen (legende, sage, mythe, raadsel, spreuk, casus, memorabile, sprookje, grap) en gaat terug op een collegereeks die hij in het wintersemester 1927-1928 heeft aangeboden. In feite hebben we te maken met een dictaat dat door twee van zijn leerlingen, de destijds al gepromoveerde literatuurwetenschappers Otto Görner en Elisabeth Kutzer, vervaardigd is. Jolles heeft de tekst bewerkt en aangevuld en daarna geautoriseerd. *Einfache Formen* geniet tot op de dag van vandaag onder germanisten en algemene literatuurwetenschappers een zeker aanzien. Daarvan getuigen niet alleen acht Duitse herdrukken (de recentste verscheen in 2006), maar ook vertalingen naar het Frans, het Spaans, het Portugees, het Italiaans, het Kroatisch en het Japans.

Naar de voorstelling van Jolles komen de ‘einfache Formen’ voort uit denkprocessen (‘Geistesbeschäftigungen’) die als algemeen menselijk beschouwd moeten worden. In de legende komt bijvoorbeeld het verlangen tot uitdrukking om ideale gedragsvormen te definiëren, de casus toont hoe de mens handelingen altijd weer in het kader van bepaalde normen wil beoordelen en het sprookje weerspiegelt de menselijke behoefte om elementaire moraalvoorstellingen in narratieve structuren te fixeren. Jolles ziet de ‘einfache Formen’ als literaire basismodellen en ze staan in zijn optiek voor de oervormen van de literatuur. Hij stelt zich bovendien op het standpunt dat ze gekenmerkt worden door formele eigenschappen die min of meer constant zijn en in de orale traditie verankerd liggen. Jolles interesseert zich juist ook voor deze formele eigenschappen en hij bedrijft naar eigen zeggen een *morfologisch* georiënteerde literatuurwetenschap, die erop gericht is de verschijningsvormen van de negen ‘eenvoudige’ taalmanifestaties op het spoor te komen en te beschrijven. “Definitie en interpretatie van de vormen,” zo leest men halverwege de inleiding van zijn boek, “dat is de opdracht van deze werkwijze.” (Thys 2009:64)

Dat de hoogleraar uit Leipzig zich hier in het Nederlands tot de lezer richt, is te danken aan de inspanningen van de al even genoemde Jolles-biograaf Walter Thys. Met het in de titel van deze bespreking genoemde boek heeft hij voorzien in een Nederlandse vertaling van *Einfache Formen*, die hij bovendien van een uitvoerige “Toelichting van de vertaler” vergezeld heeft doen gaan. Het gaat om een onderneming die respect afdwingt, al was het alleen maar omdat Thys erin geslaagd is een goed leesbare versie van de niet zelden weerbarstige Duitse brontekst te vervaardigen. Tegelijkertijd evenwel moet men zich afvragen wat tachtig jaar na het verschijnen van de studie van Jolles de relevantie van een Nederlandse vertaling van het boek is. Thys beschrijft zijn uitgave als een “jubileumeditie” en spreekt in dit verband zelfs van een “hulde, niet aan de auteur maar aan het boek”. (Thys 2009:12) Ook lijkt hem er het nodige aan gelegen dat de “oorspronkelijke land- en taalgenoten” van Jolles in hun moedertaal kennis kunnen nemen van een boek dat, “waren de toevallige omstandig-

heden van zijn leven ook maar een ietsje anders geweest, allicht in het Nederlands was uitgebracht.” (Thys 2009:11) Deze argumentatie vermag mij van de meerwaarde die in deze nieuwe uitgave gelegen zou zijn echter niet te overtuigen.

Het is belangrijk zich af te vragen wat de betekenis van *Einfache Formen* anno 2010 is en waarom we het boek ook nu nog zouden moeten lezen. Thys beziet het ‘magnum opus’ van de Leipziger neerlandicus voor mijn gevoel veel te eenzijdig binnen het perspectief van zijn eigen biografische onderzoek naar de persoon van Jolles. In de bijna vijftig pagina’s lange “Toelichting van de Vertaler” is er bij herhaling sprake van de ‘Jollesforschung’, maar die lijkt er in de voorstelling van Thys in hoofdzaak op gericht de levensloop van de auteur van *Einfache Formen* te reconstrueren. Thys biedt zodoende een minutieuze beschrijving van de ontstaans- en drukgeschiedenis van het boek, maar gaat goeddeels voorbij aan een kritische evaluatie van Jolles’ inzichten en standpunten in het licht van onze huidige kennis van de geschiedenis van het literatuurwetenschappelijke onderzoek. Ook Jolles’ intellectuele ontwikkeling blijft naar mijn mening onderbelicht. Thys laat zien hoe deze zich al lang vóór *Einfache Formen* met de in de titel van het boek genoemde negen tekstsoorten heeft beziggehouden, maar of er sprake is van een evolutie in het denken van de auteur blijft ongewis.

Ik denk dat het belang van *Einfache Formen* niet in de eerste plaats tegen de achtergrond van de (intellectuele) biografie van Jolles gezocht zou moeten worden. Literatuurwetenschappelijk gezien is het boek tachtig jaar na dato vooral vanuit een historiografisch oogpunt interessant. Hoe bijvoorbeeld verhouden zich Jolles’ ideeën tot het Russische formalisme of het opkomende structuralisme en welke impulsen gingen er mogelijkwijze van de volkskunde en cultuuranthropologie uit? Welke betekenis heeft *Einfache Formen* voor de ontwikkeling van de algemene en de vergelijkende literatuurwetenschap in Duitsland gehad? En dan is er natuurlijk de kwestie hoe het huidige onderzoek de ideeën van Jolles beoordeelt. Er is sinds 1930 veel onderzoek gedaan naar de door hem onderkende ‘einfache Formen’, maar op de vraag welke rol Jolles ideeën daarbinnen gespeeld hebben en spelen, blijft Thys – hoewel enkele latere studies aangestipt worden – de lezers het antwoord in principe schuldig.

Op de keper beschouwd blijft de editeur-vertaler van *Eenvoudige vormen* steeds weer hangen op het niveau van het biografische en het persoonlijke, zodat men een bredere, literatuurwetenschappelijke inkadering van Jolles’ theorieën mist. Dat laat zich eens te meer vaststellen aan de hand van een constante die Thys in het wetenschappelijk oeuvre van Jolles meent te mogen onderkennen. Diens werk wordt in zijn ogen namelijk gekarakteriseerd door een “zoeken naar de schoonheid en de harmonie van vormen, gestalten, structuren en bewegingen.” (Thys 2009:13) Deze observatie is prikkelend en voert voor mij automatisch tot de vraag hoe deze belangstelling in een historisch en internationaal kader geduid zou kunnen worden. Het is onwaarschijnlijk dat we met een uitsluitend individuele preoccupatie van de kant van Jolles te maken hebben en men mag aannemen dat er binnen de vroeg twintigste-eeuwse esthetica en literatuurtheorie allerlei aanknopingspunten voor deze onderzoeksbelangstelling gevonden kunnen worden. Thys wijst in dit verband op een overigens interessante parallel met Huizinga, maar abstraheert verder niet van zijn observatie. Op die manier worden *Einfache Formen* en de onderzoeksvragen van Jolles al te zeer als een geïsoleerd verschijnsel behandeld en ontbreekt een adequate wetenschapshistorische kontekstualisering.

Thys schrijft dat zijn uitgave van *Einfache Formen* bedoeld is voor de Nederlandstalige lezers die het Duits niet machtig zijn. Ik hoop uiteraard dat zij de weg naar *Eenvoudige vormen* zullen vinden, maar ik vrees dat Thys zich uiteindelijk op een

betrekkelijk kleine, misschien zelfs wel té kleine doelgroep gericht heeft. De 'Jollesforschung' zoals Thys die voor ogen staat is in het Nederlandse taalgebied niet wijd verbreid en wordt, wanneer ik dat goed zie, in hoofdzaak door hemzelf bedreven. Een potentieel grotere doelgroep voor een nieuwe uitgave van *Einfache Formen* zou uit literatuurwetenschappers kunnen bestaan die belangstelling hebben voor de historiografie van hun vak. Men mag evenwel aannemen dat zij het Duits machtig zijn, en wanneer dat niet het geval is, dan was boven een Nederlandse vertaling van het boek van Jolles misschien wel een Engelse te verkiezen geweest....

Berlin

Jan Konst

Judit Gera / Agnes Sneller: *Inleiding literatuurgeschiedenis voor de internationale neerlandistiek*. 213 p. Hilversum: Uitgeverij Verloren 2010. € 20,00

Wie Nederlandse literatuur doceert aan anderstalige studenten kent het probleem: handboeken in het Nederlands zijn gericht op moedertaalsprekers en gaan uit van een specifieke historische achtergrondkennis die bij extramurale studenten ontbreekt. De weinige literatuurgeschiedenissen die zich wel op een anderstalig doelpubliek richten, zijn meestal ook meteen in de taal van dat publiek geschreven. Hierdoor wordt het voor extramurale studenten moeilijk om rechtstreeks in het Nederlands kennis te maken met de literatuur die ze bestuderen. Daarenboven kunnen veel kleinere vakgroepen zich niet de luxe van een zelfgeschreven handboek in de eigen taal veroorloven, zodat een flink aantal studenten en docenten tot hiertoe helemaal uit de boot viel.

Met hun *Inleiding literatuurgeschiedenis voor de internationale neerlandistiek* willen Judit Gera en Agnes Sneller, beiden docenten Nederlands in Boedapest, die leemte invullen. Hun uitgave probeert zoveel mogelijk tegelijk aan te bieden en combineert daarom een aantal invalshoeken. Het boek is tegelijk een literatuurgeschiedenis, een summiere inleiding in de literatuurwetenschap en een oefenboek met toepassingen.

In zeven hoofdstukken belichten de auteurs evenveel periodes uit de literatuurgeschiedenis, van de middeleeuwen tot het postmodernisme. Elk hoofdstuk wordt ingeleid door een korte historische achtergrondschets, waarin de auteurs ontwikkelingen en omwentelingen in de geschiedenis der lage landen in een verhelderend Europees verband weten te plaatsen. Indien nodig gaan ze daarbij dieper in op de politieke verschillen tussen de noordelijke en zuidelijke Nederlanden. Hoewel de historische introductie telkens beperkt blijft tot hooguit enkele bladzijden is de informatie degelijk en to the point. Menig beginnend literatuurstudent in Vlaanderen en Nederland zou aan de hand van dit boek zijn kennis kunnen opfrissen.

Gera en Sneller hebben zich voor hun handboek laten inspireren door *Lessen in literatuur* van Frans Willem Korsten (Vantilt, 2002) en dat is vooral in de tweede rubriek van ieder hoofdstuk duidelijk te merken. Net als Korsten bespreken beide auteurs in iedere historische periode één concept uit de literatuurwetenschap. Voor de respectievelijke hoofdstukken zijn dat representatie (middeleeuwen), mimesis (renaissance), retorica (verlichting), ideologiekritiek (romantiek), narratologie (naturalisme), visualiteit (modernisme) en literaire ontwikkeling (postmodernisme).

Bij twee delen heb ik mijn bedenkingen over de uitwerking van de theorie. Het hoofdstuk over mimesis is erg eenzijdig. Het concept wordt verengd tot 'nabootsing' en de mimesistheorieën van de laatste decennia, waarin deze interpretatie overtuigend is verworpen (Gebauer & Wulf, Halliwell, Prendergast), komen niet aan bod. Het is dan ook voorspelbaar dat Gera en Sneller kiezen voor de theorie van René Girard als

vertegenwoordiger van een hedendaagse mimesistheorie, uitgerekend de wetenschapper die het mimesisconcept op de meest enge en statische manier interpreteert. Een wat weidser perspectief op een zo veelzijdig concept als mimesis zou wenselijk zijn geweest.

Bij de pagina's over de narratologie wordt het pijnlijk. Het door Gera en Sneller voorgestelde systeem staat vol fouten en onduidelijkheden, die wellicht te wijten zijn aan de eigenzinnige terminologie die beide auteurs gebruiken. Zo hebben ze het over 'primaire' en 'secundaire' vertellers enerzijds, en 'externe' en 'interne' vertellers anderzijds. Niet alleen zijn deze termen noch bij Stanzel, noch bij Genette terug te vinden, maar daarenboven werken de definities die beide auteurs aan hun begrippen toekennen erg verwarrend.

Een primaire verteller wordt bijvoorbeeld ten onrechte gedefinieerd als "de verteller van het hele verhaal", terwijl het zou moeten gaan om de verteller op het hoogste niveau (extradiëgetisch), die net zo goed slechts heel beperkt aan het woord kan komen. Secundaire (intradiëgetische) vertellers kunnen volgens Gera en Sneller dan weer enkel in de directe rede het woord voeren.

Nog erger wordt het bij de uiteenzetting over externe en interne vertelinstanties, waarin met veel goede wil Genettes heterodiëgetische en homodiëgetische vertellers kunnen worden herkend. Maar ten eerste verwarren beide auteurs de aanwezigheid van een verteller met zijn zichtbaarheid, dat wil zeggen met zijn eventuele (metafictionele) commentaar op de tekst of op het gebeuren. En ten tweede koppelen Gera en Sneller de vertelperspectieven tot overmaat van ramp aan de grammaticale persoon waarin wordt verteld. Een ik-verteller zou dan aanwezig en zichtbaar moeten zijn, een hij-verteller afwezig en onzichtbaar. Helaas blijkt al uit de voorbeeldcitaten van beide auteurs hoe onzinnig hun beweringen zijn: een citaat met een ik-verteller moet het gebruik van een aanwezige externe verteller illustreren, terwijl nauwelijks een halve pagina verderop wordt beweerd dat een ik-verteller doorgaans typerend is voor een zogenaamd intern vertelperspectief.

Globaal wordt het traditionele narratologische onderscheid tussen tekst, geschiedenis en verhaal voortdurend verwaarloosd, zodat concepten als de positie van de verteller, zijn aanwezigheid in de tekst en de bewustzijnsrepresentatie op één hoopje worden gegooid. En dan moet de uitleg over focalisatie nog beginnen. Hopelijk worden deze pagina's in een volgende druk van het handboek grondig herwerkt en gebruiken de auteurs dan de algemeen aanvaarde terminologie van Genette.

Na de historische introductie en het literairwetenschappelijke intermezzo volgt in elk hoofdstuk de eigenlijke literatuurgeschiedenis, waarin telkens een kort overzicht wordt gegeven van een aantal auteurs en werken per periode. Zoals in elke literatuurgeschiedenis kan men ook hier eindeloos discussiëren over de geselecteerde namen en werken, en wordt de consensus met het naderen van het heden steeds kleiner. In het hoofdstuk over het modernisme komen bijvoorbeeld de auteurs tot en met het interbellum aan bod, zodat alle naoorlogse schrijvers in het laatste hoofdstuk van het boek meteen onder de verzamelnaam 'postmodernisme' vallen. Dat zorgt niet alleen voor een erg heterogene verzameling namen van auteurs die in wezen weinig met elkaar gemeen hebben, maar vreemd genoeg krijgt geen enkele 'echt' postmoderne auteur een vermelding in dit hoofdstuk. Brakman, Februari, Ferron, Jongstra, Krol, Mutsaers of Verhelst zijn allen postmodern afwezig, terwijl de analyse van een minder bekend verhaal van Tom Lanoye wel redelijk wat ruimte krijgt. Ook de 'postkoloniale' literatuur mag niet klagen over een gebrek aan aandacht.

Tegenover deze bedenkingen en kritiek staat dat beide auteurs elk hoofdstuk sterk afsluiten met een analyse van één of twee teksten die erg verhelderend werkt. Exemplarisch hiervoor is de contrastieve vergelijking van twee historische romans uit de romantiek, met name Geertruida Bosboom-Toussaints *Het huis Lauernesse* (1840) en *De leeuw van Vlaanderen* (1838) van haar Vlaamse tijdgenoot Hendrik Conscience. Gera en Sneller tonen mooi aan hoe de vrouwelijke personages in beide romans een heel andere functie krijgen, van eendimensionale wandelende clichés bij Conscience tot uitgebalanceerde individuen bij Bosboom-Toussaint.

De genderthematiek loopt overigens als een subtiele rode draad door het hele handboek. "Stereotyperende man/vrouw-beelden" in de literatuur krijgen dan ook aandacht in de opdrachten waarmee het handboek afsluit. Deze opdrachten bestaan uit drie of vier suggesties per hoofdstuk, en zijn bedoeld om docent en studenten op weg helpen bij het verder uitdiepen van bepaalde periodekenmerken. Elke opdracht krijgt in het boek een mogelijk antwoord waardoor de lezer zich kan laten inspireren. Tot slot worden studenten geregeld aangespoord om kenmerken van een bepaalde stroming te zoeken in de literatuur van hun eigen taal.

Hier wordt de lezer er opnieuw aan herinnerd dat het handboek wel degelijk is bedoeld voor anderstalige studenten, iets wat in de overige hoofdstukken zelden overduidelijk blijkt. Dat is geen kritiek, misschien zelfs eerder een compliment, maar het is toch niet onbelangrijk om te moeten vaststellen dat het taalniveau van dit handboek wel erg hoog is voor beginnende anderstalige studenten. Enkel in de analyse van Middelnederlandse teksten is hier en daar rekening gehouden met woordverklaringen (die overigens ook voor veel moedertaalsprekers noodzakelijk zouden zijn). Om probleemloos met dit boek te kunnen werken, moeten de studenten mijns inziens toch beschikken over een passieve kennis van het Nederlands op niveau C1. Dat is erg hoog gemikt, en samen met de hierboven geformuleerde bezwaren doet het de vraag rijzen of dit het ultieme handboek is waarmee alle noden van de extramurale neerlandistiek zullen worden gelenigd. Ondanks deze bedenkingen hebben Gera en Sneller een degelijke en zorgvuldig geschreven studie gepubliceerd, die zeker een aanvulling biedt op het bestaande studiemateriaal.

Köln

Gwennie Debergh